

Андрій Шептицький та Іван Огієнко: погляди двох ієрархів стосовно екуменічного руху в українських церквах

Дана робота висвітлює проблему ставлення Андрія Шептицького та Івана Огієнка до екуменічного руху в українських церквах. У статті робиться спроба показати різний характер бачення ієрархами цієї проблеми та прогнозування шляхів розв'язання її. Крім того аналізується проблема з філософським підтекстом, а саме: як для Андрія Шептицького не розірвати зв'язків з Римом і залишитись вірним східному обряду, а для Івана Огієнка (митрополита Іларіона) дотримуватись східного обряду, але при цьому не втратити українського (національного) обличчя. Саме на цій основі аналізуються позиції двох ієрархів, їхнє ставлення до екуменічного руху в українських церквах.

Ключові слова: екуменізм, унія, греко-католицизм, православ'я, церква, віра, конфесія.

Актуальність питання про позиції двох церковних діячів щодо екуменічного руху в українських церквах на цей час набуло особливої ваги. Оскільки саме зараз багато філософів, релігієзнавців, церковних діячів, дослідників історії Церкви звертаються до діалогу, який був між двома ієрархами, спільних шляхів досягнення згоди і можливого «об'єднання» тих конфесій, які вони представляли. Через міжконфесійне розмежування, яке панує зараз, суперечності в тлумаченні Святого Письма, розбіжності в структурі обрядовості, проблему мови в богослужінні виникає нагальна потреба більш детально, ґрунтовно осмислити, проаналізувати позицію цих двох ієрархів щодо цієї проблеми. Можна назвати ряд сучасних вчених, які досліджують це питання. Наприклад: Колодний А.М., Филипович Л.О., Яроцький П.А., Степовик Д.В., Головащенко С.І., Тимошик М.В., Сергійчук В.І., а також релігійні діячі: владика Софрон Мудрий, кардинал Любомир Гузар, патріарх Філарет.

Метою роботи є проаналізувати підходи Андрія Шептицького та Івана Огієнка до екуменічного руху в українських церквах, простежити бачення спільного і відмінного на шляху об'єднання Церков, прослідкувати

можливі точки дотику в догматичних питаннях Церкви, в її ієрархії, структурі, обрядовості. Показати і розкрити проблему екуменічного руху в українських церквах I пол. XX ст. на прикладі діяльності цих двох ієрархів.

Екуменічний рух є одним з важливих процесів, які продовжують відбуватися і в сучасному релігійному житті. Відомо, що екуменізм (від грец. *oikumenē* – всесвіт, населений світ) спрямований виробити доктрину щодо суті та умов єдності християнських церков. Проте в XX ст. цей термін почали вживати переважно для позначення руху за об'єднання християнських церков, який координує Всесвітня Рада Церков. Започаткований на Единбурзькій всесвітній конференції з 1910 р., він набув нових форм і спрямованості від 1948 р., коли було створено Всесвітню Раду церков (ВРЦ), до якої увійшла переважна більшість протестантських, а також православних і старокатолицьких церков [1, 724].

Екуменічний рух в Українських Церквах, тобто єднання між західною і східною християнськими традиціями, свого часу обстоювали як православні, так і греко-католицькі ієрархи – митрополит Іларіон (Іван Огієнко), митрополит Андрій Шептицький, Василь Липківський і Йосиф Сліпий [2, 619].

Найважливішою в діяльності Андрія Шептицького була ідея екуменізму, або церковної єдності. Вона, як і інші справи митрополита, пройшла значну еволюцію. На початку, у 80–90-х рр., він думав, що зуміє досягти цієї єдності на всіх просторах Російської імперії. На цих позиціях митрополит стояв аж до Першої світової війни. Лише брутальна поведінка російської армії в Галичині, державницьке православ'я Євлогія та йому подібних змусили Андрія Шептицького відмовитись, хоч і не повністю, від здійснення цих задумів. Більшовицька окупація 1939 р. дещо оживила його давні надії і сподівання. І тільки в 1941–1944 рр. він остаточно переніс всю свою увагу на здійснення, як йому здавалося, більш реальної мети: домогтись єдності хоча б у межах діючих тоді українських церков [4, 66].

Українська Церква, на думку митрополита Андрія Шептицького, уся падала «недугу» з двох сторін: від Візантії і від Москви. Вона виявляється насамперед у тому, що рідного брата, людину шляхетну й добру, назве ворогом, якщо він іншої думки. Ця «недуга» доведе народ до руїни, якщо представники українських церков не знайдуть способу поєднання. «Те розбиття є тим сумніше, що воно не тільки є для християнства, представленого в Україні різними напрямками й віровизнаннями, цілковитим браком єдності і єднаючої сили, але й тим, що таке християнство, або християнство, так представлене, ділить і розбиває» [5, 126].

Тому християнські Церкви в Україні мають виконати завдання, яке полягає в тому, щоб допомогти українському народові об'єднатися, позбутися того духа розколу й ненависті, який є причиною, що українець українцеві ворог. «Усі, скільки нас є, мусимо зробити все, що можемо, щоб помиритися і в собі самих побороти духа розколу й ворожнечі супроти братів» [5, 126].

У своєму посланні «Про єдність Церкви» від 15 січня 1938 р. митрополит Андрій Шептицький викладає одну суттєву ознаку Церкви: вона є одна. Він пише: «...В тому, що Церква є одна, не є рівнозначним з правдою, що вона є єдиною. Єдність – це ознака внутрішньої злуки поодиноких частин в одне тіло» [6, 259]. Далі Андрій Шептицький наголошує, що Христова Церква не визнає потреби одного обряду і не пов'язується з жодним обрядом чи з релігійною формою. «Чи потрібно пояснювати, що Католицька Церква стоїть понад обрядами? Ні латинський, ані грецький, ані слов'янський, ані вірменський, ані сирійський обряд не належать до її суті. Вона всіх уживає, на всі дозволяє, ні з одним не в'яжеться ніякими постійними зв'язками» [6, 261].

У «Праці над з'єднанням Церков» митрополит висловлює думку, що спроба поєднання Церков є Божим Провидінням призначеним для поклонання і місії. Через те, що в західних областях України церква зберегла святу вселенську віру й візантійсько-слов'янський обряд, «ми більше від усіх слов'ян і католиків можемо зробити для тієї справи, а коли можемо, то й зобов'язані» [5, 128].

У цьому декреті зроблено акцент на вигідному становищі українців-католиків у цій справі, бо через віру вони пов'язані із Заходом, а через обряд – зі Сходом. Саме тому їм легше бути тим «мостом» між двома світами, ніж іншим, наприклад, римо-католикам.

Митрополит Андрій Шептицький наголошує, що поділ Церков був і розколом народу на дві частини. Роз'єднання Церков, внутрішні суперечки сприяли в народі і тому історичному факту, що з обох сторін губилися тисячі вірних. Те історичне нещастя українського народу спонукає, що «з'єднання Церков є потребою нашого народу та одиноким його спасінням» [5, 128].

У збірці документів «У справі порозуміння» (1943) митрополит говорить про взаємні поступки. Однак підкреслює моральну засаду обох церков – Католицької і Православної. Вона є патріотичним обов'язком духовенства, як православного, так і греко-католицького, який випливає із зобов'язання зробити все, що можливе, щоб порозумітись і спричинитись до національної

єдності. Митрополит наголошує на спільних моментах, наявних в обох конфесіях. «Усі ми маємо один Символ Віри, одні книги Святого Письма Старого і Нового Завіту, як православні, так і греко-католики, маємо ті самі обряди, форми Богочитання, ті самі Богослужби, ті самі Святі Тайнства Христові і ті самі форми приймання та уділювання їх» [5, 107].

У згаданій збірці митрополит Андрій Шептицький говорить про Київського митрополита, який має бути вибраний із православних або автокефальних Архієреїв чи священників. Принагідно Андрій Шептицький ставить умову, при якій Київський митрополит був з'єднаний із Вселенською Церквою, то всі греко-католики підлягали б йому і він перший піддався б його верховній владі.

Концепція церковної єдності, на думку владики, давала різні можливості. Про це митрополит пише у вступі до згаданої збірки документів: «... Можна говорити про різні способи порозуміння, без зливання в одне віросповідання. Можна було подумати і про злуку православних віросповідань із греко-католицьким, при якому поставало б нове віросповідання зі злучених обох, яке не було б ні давнім православ'ям, ні давньою греко-католицькою Церквою. Про ті можливості ніхто не подумав. Мое пропозиція взято згрубили, просто як поклик до Унії. І то до унії галицького типу, що мала обряд у часті латинізований» [5, 112].

В іншому місці згаданої збірки фіксуємо такі думки Андрія Шептицького, що є неначе підсумком попередніх: «Ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть із власною стратою їм підчинятися. Очевидно, до такого приєднання ми ставимо умову, щоб будучий київський патріарх прийняв Вселенську Віру, себто православ'я перших сімох Вселенських Соборів доповнив рішенням Вселенських Соборів від X ст. до найновіших часів» [5, 112].

У листі «До Української Віруючої Православної Інтелігенції» пише: «... Та повна злука греко-католицького й українських православних віросповідань — це справа хіба дальшої майбутності. Вона стала б можливою тільки після довгих обосторонніх зусиль, щоб до себе наближуватися і взаємно себе пізнавати. А зближення і взаємне пізнання необхідні до осягнення національної єдності. Те зближення може колись довести до з'єднання, але мусить передусім усунути взаємні роздори і ненависті, які спричинюють, що українець українцеві ворог. На такому конечному помиренні скористає весь український нарід, а на повному з'єдненню скористають більше православні, ніж ми, греко-католики» [5, 118].

Шептицький наголошував, що всі греко-католики вважають себе православними і саме так окреслюють свій християнський статус, послуговуючись цією лексемою в обрядових молитвах.

У пастирському посланні «Про єдність Церкви» митрополит писав: «Церква є одна, не є рівнозначною з правдою, що вона є єдиною, себто що є тільки одна Церква. Бо єдність – це прикмета внутрішньої злуки поодиноких частин в одне тіло» [6, 259].

«Кожен український патріот повинен зробити все, що може допомогти до здійснення такої релігійної єдності. Вона видається тим більше можливою, що нас ділять і роз'єднують не якісь особисті справи, але справи, що перед дуже давніми віками розділяли наших предків. Нас ділять суперечності між греко-католиками й латинянами, нас ділять традиції, перейняті від грецької та московської Церкви. І не бачу, щоб хто-небудь із нас, Архієреїв різних українських віросповідань, міг дбати про те, щоб піддержувати церковні роздори» [6, 400].

Митрополит Іларіон відзначав позитивну роль Української Греко-Католицької Церкви у справі національного самоусвідомлення західних українців: «Не можна не рахуватися з тим, що греко-католицьке духовенство й громадянство в надзвичайно тяжких обставинах віками вели боротьбу за національну самостійність українського народу і виховали свій народ у такій національній свідомості, що нею наші брати-галичани освітлювали і освітлюють і наше громадянство» [7, 96].

Митрополит визнає, що Україна є поліконфесійною і захищає право кожного на власний вибір. Водночас для нього головними є національні пріоритети. В ім'я національної єдності він закликає обидві конфесії відмовитися від релігійних суперечок.

Про своє ставлення до віруючих греко-католиків митрополит висловився так: «З повною любов'ю, як батько їх рідний, ставлюся й до греко-католиків, бо національно ми один народ, одні в нас мрії, одні завдання, яких ми ніколи не сповнимо, коли будемо розбиті та розсварені» [9, 108].

Андрій Шептицький та Іван Огієнко були видатними державотворцями, патріотами нашої Батьківщини, мали споріднені погляди про можливість й потребу об'єднання своїх Церков. У листі до Андрія Шептицького митрополит Іларіон засвідчував глибоку віру, що «Українська Православна Церква, позбавлена чужих їй московських привнесень, і церква Греко-католицька, очищена від чужих нам латинських добавок, обидві церкви ці наблизяться одна до одної, як дві рідні сестри» [9, 108].

Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) виступав як ідеолог національної церкви. Він вперше заявив, що Україна потребує відродження втраченої Української церкви. Під відродженням він розумів не лише надання Українській церкві автокефалії (незалежності), але й повернення і збереження її православної суті, відродження українських традицій.

За холамського періоду життя діяльність митрополита відзначається систематичною екуменічною співпрацею православних українців з греко-католиками. Очолюючи на той час церкви, два ієрархи – архієпископ Іларіон і митрополит Андрій – подавали своїм віруючим приклад толерантного ставлення. Між двома владиками панували взаємна повага і зацікавленість у конфесійних справах. Загальнонаціональні цінності єднали як архієреїв, так і віруючих Православної і Греко-католицької церков [3, 147].

Митрополит Іларіон покладав великі надії у здійсненні християнського екуменізму на Українську Православну церкву. Спілкуючись з Андрієм Шептицьким, митрополит Іларіон бачив те, що об'єднує обидві історичні церкви України не лише з догматичної точки зору. Він закликав вірних: «...Не нападайте на галичан-уніатів, ведіть з ними лагідне співжиття, це ж наші браття, хоч належать до іншої Церкви» [8, 6].

Розпочатий з ініціативи митрополита Шептицького в 1942 році процес зближення двох Українських церков – Православної та Греко-католицької – не вдалося розвинути митрополиту Іларіонові з причини, якою стала несподівана смерть 1 жовтня 1944 року Андрія Шептицького.

Отже, позиція двох ієрархів на екуменічний рух в українських церквах збігалася в багатьох питаннях, основним з яких була ідея національної єдності, порозуміння в питаннях мови, догматики тощо. Парадоксом є те, що саме ці Церкви, яких єднає східний обряд, мали однакову долю переслідування і гоніння. Їх звинувачували, з одного боку, в ополяченні і окатоличенні українського народу, з іншого – у москвофільстві і русифікації. Однак своїм життям і працею ці два ієрархи показали, як в несприятливих умовах слід вести боротьбу за незалежність, суверенітет держави і церкви, при цьому залишаючись на стійкій, непохитній позиції і вірі предків.

Література

1. Академічне релігієзнавство. Підручник. За ред. проф. А. Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. Колодний А.М., Яроцький П.Л. Історія релігії в Україні: Навч. посібник. Т-во «Знання», КОО, 1999. – С. 619.

3. Колодний А.М., Филипович Л.О. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. – Львів: Логос. – 1996. – 182 с.
4. Митрополит Андрій Шептицький. – Львів: Олір. – 1995. – С. 66.
5. Твори Слуги Божого Митрополита Андрія Шептицького. // Листи-послання (2.VIII.1899 р.–7.IX.1901 р). Т.1. – Торонто, 1965. – 277 с.
6. Митрополит Андрій Шептицький: Життя і Діяльність. Церква і церковна єдність. Документи і матеріали 1899–1994. Т.1. – Львів: Свічадо, 1995. – 517 с.
7. Панько О. Берестейська унія в оцінках І. Огієнка (Митрополита Іларіона) // Українське релігієзнавство. № 25. – К., 2003. – С. 96.
8. Степовик Д.В. Іван Огієнко // Літературна Україна. – 1992. – 16 січ. – С. 6.
9. Тимошик М. Лишусь навіки з чужиною: Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – К., 2000. – 542 с.

Oleg Mysko

Summary

Andriy Sheptytskyi and Ivan Ogijenko: opinions of two hierarchies about the ecumenical movement in Ukrainian churches

This article is devoted to the problem of Andriy Sheptytskyi's and Ivan Ogijenko's opinions about ecumenical movement in Ukrainian churches. In the article the difference between hierarchy's opinions to this problem and also moods of it's decideing have been investigated.

Key words: ecumenism, union, Greek-Catholicism, Orthodoxy, church, faith, confession.